

УДК 340.132.6

DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.40-46

«ОБ'ЄКТИВНА» ТА «СУБ'ЄКТИВНА» КОНЦЕПЦІЇ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА У НІМЕЦЬКІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Єрмоленко Дмитро Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права

Запорізького національного університету,

вул. Поштова, б. 115, кв. 109, м. Запоріжжя, Україна, 69002

e-mail: yermoldo@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1334-5194>

Удовика Лариса Григорівна,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії і теорії держави та
права Запорізького національного університету,

вул. Поштова, б. 119, кв. 316, м. Запоріжжя, Україна, 69002

e-mail: lora.znu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9260-4474>

Мета. Метою роботи є розкриття сутності «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права, їх теоретичного підґрунтя та практичного застосування, порівняльний аналіз відмінностей між «об'єктивною» та «суб'єктивною» концепціями тлумачення права в німецькій правовій доктрині. **Методика.** Методика включає комплексний порівняльний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу, формулювання відповідних висновків і рекомендацій. Під час дослідження використовувались наступні **методи** наукового пізнання: аналіз первинних джерел, компаративний аналіз, логічний аналіз, критичний аналіз, синтез та узагальнення. **Результати.** В процесі дослідження встановлено, що «об'єктивна» та «суб'єктивна» концепції тлумачення права є важливими елементами німецької правової доктрини. Обидві концепції мають свої переваги та недоліки, і їх застосування залежить від контексту та конкретної ситуації. Важливо забезпечити баланс між загальними принципами та індивідуальними правами та інтересами для досягнення більш повної та точної інтерпретації правових норм. **Наукова новизна.** В процесі дослідження проаналізовано сучасні тенденції в тлумаченні права у німецькій правовій доктрині, відображено нові підходи та ідеї, які виникають у цій галузі, запропоновано нові теоретичні підходи до розуміння «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права в німецькому праві. **Практична значимість.** Результати дослідження може бути використано у правотворчій та правозастосовній діяльності, що може сприяти розвитку юридичної практики та удосконаленню процесу прийняття правових рішень.

Ключові слова: тлумачення права, «об'єктивна» концепція, «суб'єктивна» концепція, Німецька правова доктрина, правові поняття, правова визначеність, принципи правової інтерпретації, методологія тлумачення права.

D. Yermolenko

Doctor of jurisprudence, Professor, Head of the Department of Civil Law,

Zaporizhzhia National University,

Postova Street, 115, apartment 109, Zaporizhzhia, Ukraine, 69002

e-mail: yermoldo@gmail.com

L. Udovyka

Doctor of jurisprudence, Professor, Head of the Department of History and Theory of the

State and Law, Zaporizhzhia National University,

Postova Street, 119, apartment 316, Zaporizhzhia, Ukraine, 69002

e-mail: lora.znu@gmail.com

«OBJECTIVE» AND «SUBJECTIVE» CONCEPTS OF LEGAL INTERPRETATION IN GERMAN LEGAL DOCTRINE

Purpose. The purpose of the article is to reveal the essence of «objective» and «subjective» concepts of legal interpretation, their theoretical basis and practical application, a comparative analysis of the differences between

«objective» and «subjective» concepts of legal interpretation in German legal doctrine. **Methodology.** The methodology includes a complex comparative analysis and generalization of the available scientific and theoretical material and the formulation of relevant conclusions and recommendations. During the research, the following **methods** of scientific knowledge were used: analysis of primary sources, comparative analysis, logical analysis, critical analysis, synthesis and generalization. **Results.** In the process of research, it was established that «objective» and «subjective» concepts of legal interpretation are important elements of German legal doctrine. Both concepts have their advantages and disadvantages, and their application depends on the context and the specific situation. It is important to ensure a balance between general principles and individual rights and interests in order to achieve a more complete and accurate interpretation of legal norms. **Originality.** In the course of the research, modern trends in the interpretation of law in German legal doctrine were analyzed, new approaches and ideas emerging in this field were reflected, and new theoretical approaches to understanding the «objective» and «subjective» concepts of legal interpretation in German law were proposed. **Practical significance.** The results of the research can be used in law-making and law-enforcement activities, which can contribute to the development of legal practice and improvement of the legal decision-making process.

Key words: legal interpretation, «objective» concept, «subjective» concept, German legal doctrine, legal concepts, legal certainty, principles of legal interpretation, methodology of legal interpretation.

Постановка проблеми. Дослідження проблем тлумачення права у німецькій правовій доктрині мають серйозне історичне підґрунтя. Значна увага до теоретичних розробок у галузі юридичної герменевтики активізувалася у XIX ст. з появою робіт Ф.К. фон Савіні, Е. Ерліха, М. Гмюра, Г. Канторовича та інших. Разом з тим, увага до проблематики тлумачення права не зменшується у Німеччині і сьогодні, про що свідчать фундаментальні наукові дискусії щодо загальних питань інтерпретації права та окремих її аспектів, зокрема між представниками «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права.

Представники «суб'єктивної» концепції тлумачення права (А. Бірк, Б. Віндшайд, Б. Рютерс, К. Фішер, Ф.К. фон Савіні та інші) вважають, що вирішальне значення має регулятивна воля законодавця, а, отже, інтерпретатор має дослідити історичний припис та мету. Прихильники «об'єктивної» концепції (К. Біндінг, П. Колер, А. Тібаут та інші), навпаки, наполягають на тому, що закон з моменту публікації «відривається» від законодавця та набуває самостійності, тож воля законодавця втрачає свою актуальність. У найбільш загальному вигляді основні дискусійні моменти між зазначеними концепціями полягають у наступному:

1. Підхід до тексту закону. З точки зору представників «об'єктивної» концепції, текст закону має об'єктивний зміст, який не залежить від інтерпретації конкретного індивіда. З позицій «суб'єктивної» концепції, текст закону має різні інтерпретації, залежно від того, як його розуміють різні суб'єкти.

2. Роль контексту. «Об'єктивна» концепція тлумачення права виходить з того, що правовий текст повинен інтерпретуватись в контексті загальних принципів та цілей закону. У той час як представники «суб'єктивної» концепції наполягають на тому, що контекст включає індивідуальні характеристики інтерпретатора, такі як його життєвий досвід та професійні знання.

3. Інтерпретаційні методи. «Об'єктивна» концепція тлумачення права передбачає використання формальних методів та логічного аналізу для з'ясування змісту правових норм. «Суб'єктивна» концепція допускає використання таких методів, як історичний аналіз, тлумачення духу закону та загальних цінностей суспільства.

4. Застосування у правовій практиці. «Об'єктивна» концепція тлумачення права частіше використовується у судовій практиці для забезпечення однакового та стійкого розуміння закону. «Суб'єктивна» концепція може бути корисною для розвитку нових інтерпретацій законів та рішень у випадках, коли існуючі закони не враховують нових соціальних умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальну методологічну базу дослідження склали праці німецьких вчених, які присвячені аналізу переваг та недоліків «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права. Зокрема, монографії «Юридична семантика: основні питання теорії юридичного тлумачення з лінгвістичної точки зору» (Juristische Semantik: Grundfragen der juristischen Interpretationstheorie in sprachwissenschaftlicher Sicht) Дитриха Буссе (Dietrich Busse), «Вступ до правового мислення» (Einführung in das juristische Denken) Карла Енгіша (Karl Engisch); колективні монографії «Юридична теорія та юридична методологія» (Rechtstheorie mit juristischer Methodenlehre) Бернда Рютерса (Bernd Rütters), Крістіана Фішера (Christian Fischer) та Акселя Бірка (Axel Birk), «Методологія правознавства» (Methodenlehre der Rechtswissenschaft) Карла Ларенца (Karl Larenz) та Клауса-Вільгельма Канаріса (Claus-Wilhelm Canaris); стаття «Юридична методологія та судова прагматика» (Juristische Methodenlehre und richterliche Pragmatik) Вілфріда Хассемера (Winfried Hassemer) та інші. Також проаналізовано окремі позиції Федерального Конституційного Суду Німеччини (Bundesverfassungsgericht).

Постановка завдання. Огляд сучасних підходів до тлумачення права в німецькій правовій доктрині, зокрема, «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій; порівняльний аналіз відмінностей між «об'єктивною» та «суб'єктивною» концепціями тлумачення права, зокрема, стосовно підходів до тексту закону, контексту, інтерпретаційних методів та ролі інтерпретатора; встановлення переваг та недоліків «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права; визначення особливостей практичного застосування «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права в німецькій правовій практиці, враховуючи відповідні судові рішення та доктринальні підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключовим питанням дискусії між представниками «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права, на думку К. Енгіша, є наступне – чи визначається фактичний зміст закону та, відповідно, кінцева мета тлумачення колишньою та унікальною (виключною) волею історичного законодавця таким чином, що юридичний догматик має йти стопами історика права, або ж фактичний зміст закону знаходиться в ньому самому та його словах, як воля закону, як об'єктивний сенс, незалежний від суб'єктивної думки та волі історичного законодавця, але при необхідності також вільно рухомий (гнучкий), здатний до розвитку, як усе, що бере участь у об'єктивному дусі? [1, с. 33]. З наведеного можна зробити висновок, що «об'єктивне» тлумачення не намагається встановити історичну волю нормотворця, його мета полягає у тому, щоб з'ясувати «волю закону».

Разом з тим, з такою позицією не погоджуються представники «суб'єктивної» концепції тлумачення права, зазначаючи, що жодної «самостійної волі» нормативного тексту не існує, «об'єктивне» тлумачення шукає щось неіснуюче, примару. Не може закон бути розумнішим за законодавця, адже він не має власного інтелекту, підкреслює Б. Рютерс, проте можливо, що правозастосовник (суддя) хоче або іноді має бути розумнішим, ніж законодавець, як, наприклад, у тому випадку, коли з моменту видання закону галузь його застосування суттєво змінилася [2, с. 473].

Представники «об'єктивної» концепції К. Ларенц та К. Канаріс обґрунтували «об'єктивно-телеологічні» критерії тлумачення права, які мають охоплювати дві групи ознак:

– об'єктивні цілі права, зокрема, підтримання миру та справедливе вирішення спорів, «збалансованість» регулювання в сенсі оптимального врахування інтересів сторін;

– передбачуване у кожній нормі прагнення до «належного (доцільного) регулювання».

Тобто, з одного боку, йдеться про запропоновані законодавцю «структури регульованої предметної галузі», про «фактичні обставини», які «розумним чином» слід брати до уваги. З іншого, тим самим передбачаються «етично-правові» принципи, що впливають на «регулювання, в якому зрозуміло посилення на правову ідею». Якщо йдеться про тлумачення права в «класичному» розумінні, як відтворення «чужої» оцінки, а саме оцінки законодавця, то можна зробити висновок, що в «традиційному» підході до методів тлумачення «об'єктивно-телеологічні» критерії були відсутні. Інакше розглядається питання, якщо правозастосовник хоче не тлумачити, а ухилитися від законодавчої оцінки, перетворити її, розвинути, по-іншому інтерпретувати або повністю відмовитися. К. Ларенц та К. Канаріс називають ці критерії «об'єктивно-телеологічними» тому, що «при них не важливо, що законодавець усвідомлював їх значення для створеного ним регулювання» [3, с. 153].

Інший підхід до розуміння «об'єктивності» тлумачення права пропонує Е. Штайн. «Об'єктивну» концепцію в її класичному розумінні він розглядає як продукт «юриспруденції понять» та відкидає її. На думку Е. Штайна, право об'єктивно в зовсім іншому сенсі. Воно є елементом соціальної дійсності. Тому для його тлумачення вирішальним критерієм є не воля людей, які створили окремі правові норми, а потреби суспільства, яке є носієм права. Тому воно не залежить ані від волі законодавця, ані від волі закону, а виключно від правового співтовариства, що у демократії означає – від волі народу [4, с. 37].

З критикою такої позиції виступає Б. Рютерс, який вважає що визначення Е. Штайном права як «об'єктивного порядку» та відкидання ним «об'єктивного» тлумачення, призводить до «містифікації» ролі судів. Адже при такому розумінні суди отримують компетенцію, з посиланням на «волю правового суспільства та народу», корегувати законодавче регулювання «відповідно до потреб соціального співтовариства» або взагалі відхилитися від нього. У продовження цієї критики К. Фішер та А. Бірк зазначають, що представники «об'єктивного метода» лише «розповсюджують враження», що їх спосіб тлумачення призведе до «правильності», до «об'єктивності» або навіть до істинності (достовірності) результатів [2, с. 478].

Особливої уваги заслуговує позиція Федерального Конституційного Суду (ФКС), зокрема щодо методів тлумачення: «Конституція не встановлює конкретного методу тлумачення права» [5]. Крім того, В. Хассемер, який був віце-президентом ФКС у 2002-2008 рр., принципово ставить під сумнів обов'язковість та ефективність юридичних методів: «уявлення про застосування права у відповідності до правил юридичних методів – це мрія» [6, с. 1]. Таким чином, кожний окремий випадок має власний метод, що вільно обирається конкретним суб'єктом правозастосування.

Цікавою є трансформація позиції ФКС щодо історичного методу тлумачення. Так, у 2007 р. зазначалося: «суб'єктивні уявлення органів або окремих осіб, що беруть участь у законодавчому процесі, про значимість цього положення не є вирішальними. Історія їх створення важлива для тлумачення лише тією мірою, якою вона підтверджує правильність інтерпретації, встановленої у відповідності із заявленими принципами, або виправляє сумніви, які не можуть бути вирішені у вказаний спосіб» [7]. Тобто ФКС принижував значення історичного методу тлумачення, що робить його вплив на результат тлумачення залежним від дослівного тексту припису, який застосовується. Суд

вважав, що воля історичного законодавця може «враховуватися лише за умови, коли вона в самому законі знайшла достатньо визначене вираження» [8].

Разом з тим, вже у січні 2011 р. ФКС встановлює наступні принципи: «Розподіл влад виключає, що суди претендують на повноваження, якими відповідно до Конституції наділений законодавець, тим, що вони від ролі застосовника норми прагнуть до ролі правотворчої інстанції чим відмовляються від пов'язаності правом та законом. Суддівський розвиток права не повинен призводити до того, що суддя ставить свої власні уявлення про справедливість на місце уявлень законодавця. Повноваження до розвитку права обмежені, враховуючи принцип пов'язаності правосуддя законом. Суддя не може відступати від закріпленого законодавцем сенсу та мети закону. Він має поважати основне рішення законодавця та максимально надійно виконувати (здійснювати) його волю за умов, що змінилися» [9]. Таким чином, ФКС надає історичному методу тлумачення права надважливе значення, а також вказує на те, що пов'язаність законом та правом обмежує суди у свободі вибору методу тлумачення.

Певний інтерес викликають підходи представників «суб'єктивної» та «об'єктивної» концепцій щодо лінгвістичного (мовного, філологічного) методу тлумачення права. Так, К. Енгіш посилається на об'єктивну доктрину герменевтики, яка виходить з того, що для кожного тексту існує єдине справжнє значення, до якого можна наблизитись за допомогою інтерпретаційної діяльності, яке можливо об'єктивно встановити. Цей об'єктивний зміст тексту не залежить від думки автора, а залежить лише від об'єктивного значення лінгвістичних (мовних) формулювань. Відносно юридичної діяльності, на думку К. Енгіша, це означає наступне: «Твір (Werk) – це можливий та реальний зміст слів закону. Цей притаманний закону зміст думки та волі є надалі виключно вирішальним. Лише він з'являється та легалізується відповідно до вимог конституції» [10, с. 89].

Аналізуючи такий підхід, Д. Буссе підкреслює, що той, хто каже про «реальний» зміст, передбачає, що для кожного мовного виразу (усного чи письмового) існує лише одне вірне значення (і, відповідно, інтерпретація). Разом з тим, той, хто залишає для тексту «можливі» значення, відкриває можливості для інтерпретацій, всередині яких можуть існувати різні конкуруючі тлумачення. При такому розумінні не можна стверджувати про існування «лише одного вірного» значення. Проте той, хто каже одночасно про «можливий та реальний» зміст усвідомлює, що серед множини можливих інтерпретацій він хотів би саме своїй, певній інтерпретації, приписати характер (а, отже і легітимність, і науковість) реального змісту [1, с. 34].

Аналогічну двозначність, на думку Д. Буссе, містить також цитата про існування «змісту думки» (Gedankeninhalt) та «змісту волі» (Willensinhalt). Якщо «зміст думки» ще може бути виражений за допомогою «значення нормативного тексту» (причому не зрозуміло, мається на увазі суб'єктивне авторське значення або об'єктивна думка), то «зміст волі» відсилає до телеології, «статус якої тільки все ще потребує роз'яснення» [1, с. 34].

На думку Ф. Мюллера, з боку інтерпретатора не може бути нічого, крім орієнтації на власний діяльнісний, мовний та життєвий досвід. «Об'єктивність (у строгому значенні слова) при цьому не досягається. Якщо тексту норми надається об'єктивно встановлений «зміст волі», то цим приховується суб'єктивний характер кожної інтерпретації» [11, с. 48].

Висновки. У результаті аналізу «об'єктивної» та «суб'єктивної» концепцій тлумачення права в німецькій правовій доктрині можна зробити кілька висновків:

1. Обидві концепції мають свої переваги та недоліки. Зокрема, «об'єктивна» концепція, з одного боку, спрямована на визнання об'єктивної сутності правової норми та

її взаємозв'язку з іншими правовими нормами. Це дозволяє забезпечити стабільність та передбачуваність в правовій системі. З іншого боку, «суб'єктивна» концепція передбачає більш гнучке та адаптоване до ситуації тлумачення права, що сприяє актуальності та релевантності правової системи.

2. У Німеччині обидві концепції застосовуються у практиці тлумачення права. В залежності від контексту та конкретної ситуації, суди та правові експерти можуть використовувати як «об'єктивну», так і «суб'єктивну» концепції. Це свідчить про те, що обидві концепції мають своє місце в правовій практиці.

3. Оптимальним підходом може бути комбінація об'єктивних та суб'єктивних елементів, що дозволить забезпечити правову визначеність, стабільність та передбачуваність правової системи, одночасно враховуючи індивідуальні права та особливості ситуації.

Список використаних джерел

1. Busse D. Juristische Semantik: Grundfragen der juristischen Interpretationstheorie in sprachwissenschaftlicher Sicht. Berlin: Duncker und Humboldt, 1993. 318 s.
2. Rütters B., Fischer C., Birk A. Rechtstheorie mit juristischer Methodenlehre. München: C.H. Beck Verlag, 2013. 598 s.
3. Larenz K., Canaris C.-W. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag, 1995. 326 s.
4. Stein E., Frank G. Staatsrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007. 514 s.
5. Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE) 88, 145 (167). URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/1999/02/rk19990205_1bvr070995.html
6. Hassemer W. Juristische Methodenlehre und richterliche Pragmatik. *Rechtstheorie*. Vol. 39. Berlin: Duncker und Humblot, 2008. S.1–22.
7. Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE) 1, 299 (312). URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2007/07/fs20070709_2bvfo00104.html
8. Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE) 11, 126 (130). URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2007/07/fs20070709_2bvfo00104.html
9. Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts (BVerfGE), NJW 2011, 836ff. URL: https://www.finger-frankfurt.de/news/BVerfG_NJW_2011_836
10. Engisch K. Einführung in das juristische Denken. Stuttgart: Kohlhammer, 2005. 282 s.
11. Müller F. Strukturierende Rechtslehre. Berlin : Duncker und Hamblot, 1984. 457 s.

References

1. Busse, D. (1993). Juristische Semantik: Grundfragen der juristischen Interpretationstheorie in sprachwissenschaftlicher Sicht. Berlin: Duncker und Humboldt. (in German)
2. Rütters, B., Fischer, C., Birk, A. (2013). Rechtstheorie mit juristischer Methodenlehre. München: C.H. Beck Verlag. (in German)
3. Larenz, K., Canaris, C.-W. (1995). Methodenlehre der Rechtswissenschaft. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag. (in German)
4. Stein, E., Frank, G. (2007). Staatsrecht. Tübingen: Mohr Siebeck. (in German)
5. BVerfGE 88, 145 (167). (in German)

6. Hassemer, W. (2008). Juristische Methodenlehre und richterliche Pragmatik. *Rechtstheorie*. (Vol. 39). Berlin: Duncker und Humblot. S.1–22. (in German)
7. BVerfGE 1, 299 (312). (in German)
8. BVerfGE 11, 126 (130). (in German)
9. BVerfGE), NJW 2011, 836ff. (in German)
10. Engisch, K. (2005). Einführung in das juristische Denken. Stuttgart : Kohlhammer. (in German)
11. Müller, F. (1984). Strukturierende Rechtslehre. Berlin : Duncker und Hamblot. (in German)

Стаття: надійшла до редакції 01.06.2023
прийнята до друку 19.06.2023
The article: is received 01.06.2023
is accepted 19.06.2023

Бібліографія: Єрмоленко Д. О., Удовика Л. Г. «Об'єктивна» та «суб'єктивна» концепції тлумачення права у німецькій правовій доктрині. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 15 (27). Т. 2. С. 40-46. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.40-46.

